

atalunya i Espanya:
entre el reconeixement
i la negociació

Josep F. Mària Serrano
Ramon Xifré

La totalitat d'aquest llibre, tant el contingut com el disseny estan sotmesos sota llicència <<Reconeixement-No comercial-Obres derivades>> que podeu consultar a la xarxa a <<http://cat.creativecommons.org/licencia/>>

Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA
Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona
93 317 23 38 - info@fespinal.com
www.cristianismeijusticia.net
ISSN: 2014-6485

Edició: Santi Torres i Rocaginé
Traducció del text: Montserrat Rocher Sanou
Disseny coberta: Jordi Pascual Morant
Disseny i maquetació interior: Pilar Rubio Tugas
Novembre del 2018

CATALUNYA I ESPANYA: ENTRE EL RECONeixEMENT I LA NEGOCIACIÓ

**Josep F. Mària Serrano
Ramon Xifré**

SUMARI

- 05** INTRODUCCIÓ
- 07** ANTECEDENTS
- 10** LA CRISI DE LA CONSTITUCIÓ DEL 1978
- 16** DE LA CRISI A L'ESCALADA DE DESAVINENCES
- 19** RELIGIÓ I NACIONALISME
- 21** OBSTACLES PER A UN RECONeixEMENT PROFUND
- 25** CONCLUSIÓ
- 27** BIBLIOGRAFIA

El present treball és una versió ampliada de l'article «Cataluña y España en la crisis del pacto constitucional: Obstáculos para un reconocimiento profundo» d'ambdós autors, publicat a la revista *Razón y Fe*, t. 278, nº 1434, pp. 49-62 (2018).

Josep F. Mària Serrano

Jesuïta. Professor a ESADE Business and Law School. Membre del Centre d'Estudis Cristianisme i Justícia.

Ramon Xifré

Professor a ESCI-Universitat Pompeu Fabra. Investigador al Centro Sector Público-Sector Privado de l'IESE.

INTRODUCCIÓ

Les relacions entre Catalunya i Espanya dels últims anys han estat més conflictives del que és habitual. Pel que fa a les diferents aproximacions (polítiques, econòmiques, legals, etc.) a aquest conflicte,¹ proposem aquí considerar la qüestió fonamental del reconeixement. Com afirmava el pensador italià Giacomo Costa el novembre del 2017,

«Pel que fa al que està succeint a Barcelona toquem la potència que s'amaga en la reclamació col·lectiva de reconeixement de la pròpia identitat –i, per tant, de la pròpia diferència– però també la força d'una relació que descendeix dels fets i de la història de la península Ibèrica, amb totes les seves contradiccions i sofriments».²

Segons Charles Taylor, la qüestió del reconeixement és central en els debats al voltant de la identitat, és a dir, «la interpretació que fa una persona de qui és i de les seves característiques definitòries com a ésser humà».³ Segons aquest autor, el reconeixement implica dues esferes: l'íntima (G. H. Mead, *significant others*) i la pública. En aquesta última són bàsics el diàleg i la deliberació pública, i el reconeixement adquireix, per tant, connotacions polítiques, que inclouen la negociació entre les parts:

«Si la identitat humana es crea i es constitueix amb el diàleg, aleshores el reconeixement públic de la nostra identitat requereix una política que ens doni marge per deliberar públicament sobre aquells aspectes de la nostra identitat que compartim o que potencialment podem compartir amb altres ciutadans».⁴

El reconeixement es pot concretar en dues formes: un reconeixement degradat (la persona o el grup reben dels altres una imatge degradant de si mateixos, generant així ferides i opressió), o un reconeixement profund (la persona o grup reben una imatge de dignitat que guareix i reconeix pacíficament identitats diferents).

El propòsit d'aquest treball és revisar les relacions entre Catalunya i Espanya des de la clau del reconeixement.⁵ Opinem que la recerca de formes de reconeixement profund entre ambdues va definir el clima d'entesa i de pacte que va generar la Constitució Espanyola del 1978. Aquell clima s'ha anat deteriorant fins a arribar a la preocupant situació actual en què, segons entenem, el reconeixement degradat podria arribar a imposar-se al profund. Ens proposem identificar alguns dels obstacles que impedeixen un diàleg real i que conside-

1 La bibliografia sobre la qüestió és extensa i al final d'aquest quadern en fem una recopilació.

2 COSTA, Giacomo (2017). «Riconoscerci: la lezione del conflitto in Catalogna», *Aggiornamenti Sociali*, 710.

3 TAYLOR, Charles (1993), *El multiculturalismo y la política del reconocimiento*, Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 43.

4 GUTMANN, Amy (1993). «Introducción» a C. TAYLOR, *Op. cit.*, 19.

5 Adoptem aquí el punt de vista de G. Costa referent a què la qüestió del reconeixement corre paral·lela a la de redistribució en la gènesi dels conflictes socials contemporanis, per això seria necessari «elaborar una concepció bidimensional de la justícia, que entrellaci els registres i els llenguatges de la redistribució i del reconeixement», COSTA (2017). *Op. cit.*, p. 712.

rem que es troben en l'arrel del problema. Volem així contribuir a restaurar el reconeixement profund com a base per iniciar una negociació que, segons el nostre parer, és l'única sortida al conflicte.

El present treball s'organitza de la manera següent. Les seccions 2, 3 i 4 fan una revisió dels principals fets històrics: els més remots (secció 2); els que van desembocar en la primera gran crisi de la Constitució a Catalunya, que situem amb data de novembre del 2014 (secció 3); i l'escalada de desacords des d'aleshores fins a la data de cloenda d'aquest article, al juny del 2018 (secció 4). La secció 5 estudia la relació entre religió i nacionalisme, que considerem rellevant en el tractament de la qüestió. La secció 6 presenta una identificació dels obstacles a un reconeixement profund entre Espanya i Catalunya. Finalment, presentem les conclusions relatives a la idea de reconeixement en la secció 7.

ANTECEDENTS

L'edat mitjana a la península Ibèrica es caracteritza per la Reconquesta davant dels musulmans, que determina, a grans trets, tres fronts (oest, galaicoportuguès; centre, castellanolleonès; i est, catalanoaragonès) dins dels quals tenen lloc dinàmiques polítiques, culturals i lingüístiques diverses.⁶ L'Espanya moderna comença amb els Reis Catòlics, el sobrenom dels quals es justifica per l'establiment de la Inquisició (1480), la conquesta de Granada (1492) i l'expulsió dels jueus (1492). La casa dels Habsburg «es va encarregar de la defensa del catolicisme contra el protestantisme, arribant a convertir aquesta defensa en el principal argument legitimador del seu poder».⁷ El 1618 s'inicia la guerra dels Trenta Anys, aparentment instigada per qüestions de llibertat religiosa, però de fons motivada per minar l'«hegemonia continental dels Habsburg a la península Ibèrica i a l'Europa continental».⁸ És precisament durant el regnat de Felip IV d'Habsburg, el 1640, quan Portugal i Catalunya s'alcen en armes per obtenir les respectives independències. Portugal l'aconsegueix. Catalunya, no.

7

La mort de Carles II sense hereus desemboca en la guerra de Successió espanyola (1702-1714), un conflicte d'abast europeu pel tron de la monarquia hispana que genera una guerra civil entre els partidaris dels Borbons i dels Habsburg. El bàndol dels Borbons s'alça amb la victòria i Felip V es converteix en rei, aplicant una dura repressió sobre els vençuts:

«La nova mentalitat centralitzadora va portar, com és ben sabut, a l'eliminació dels furs del regne d'Aragó, amb els cèlebres decrets de Nova Planta. Però no era només una nova manera d'organitzar l'aparell administratiu, sinó també una nova concepció de la cultura, basada en l'homogeneïtat. Els decrets de Felip V incloïen mesures encaminades a imposar el castellà com a idioma exclusiu d'ús oficial, i es va decidir el trasllat de la Universitat de Barcelona a Cervera, on les classes s'impartien obligatòriament en castellà».⁹

No obstant això, a Catalunya, la repressió política i cultural corre en paral·lel amb mesures adoptades per la Corona que faciliten el ressorgiment econòmic:

«Paradoxalment l'economia catalana va experimentar un important creixement a causa de la "imposició" d'una reforma fiscal que va simplificar tot el sistema tributari. Entre el 1720 i el 1845 els catalans van pagar una quota (cadastre) que va agilitzar els intercanvis comercials i va accelerar la recent

6 «[Espanya] històricament neix de la fusió progressiva, i no sempre lineal, d'una monarquia centralitzadora (la Corona de Castella) i d'una altra de caire confederal (la Corona d'Aragó) a l'interior de la qual s'havien desenvolupat les primeres institucions catalanes» COSTA (2017), *Op. cit.*, p. 716.

7 J. ÁLVAREZ JUNCO (2015), *Mater dolorosa. La idea de España en el siglo XIX*, Madrid: Taurus, p. 303.

8 F. RAMON-PALENCIA (2018). *Cataluña a través del espejo político y económico español* (consultat 23/3/18).

9 ÁLVAREZ JUNCO (2015), *Op. cit.*, pp. 78-79.

integració de l'economia catalana en els circuits atlàntics, intensificant així les seves relacions comercials amb anglesos i holandesos. Més encara, l'expansió de l'activitat industrial va provocar una diàspora industrial catalana –incrementada amb la progressiva supressió de les duanes interiors al segle XVIII– a la recerca de nous mercats a l'interior de Castella».¹⁰

10 RAMON-PALENCIA (2018),
Op. cit.

Josep Bonaparte és rei d'Espanya entre el 1808 i el 1812, i el conflicte que acaba en la seva abdicació serà conegut com «guerra de la Independència»: «Com “guerra de la Independència”, efectivament, quedaria batejat aquell conflicte als llibres de la història pàtria un quart de segle després d'haver tingut lloc, i sobre ell es fonamentaria la mitologia nacionalista dominant durant el segle XIX i bona part del XX».¹¹ Al llarg del segle es desenvolupen alhora burgesies territorials i els seus respectius sentiments nacionals:

11 ÁLVAREZ JUNCO (2015),
Op. cit., pp. 31-32.

«Segons escriu Borja de Riquer, van ser les minories cultes regionals les qui van dirigir aquella “recerca dels elements d'etnicitat i d'identitat [...] de la seva regió”; va ser una “invenció de la tradició” semblant a la duta a terme pels nacionalismes estatals, sempre que el terme “invenció” no s'interpreti en el sentit literal, com si les llengües i cultures no castellanes no haguessin existit prèviament a la Península. Les elits de les cultures minoritàries dotades de prou potència creativa, però no declarades oficials pels Estats, no van trobar cap altra manera de sobreviure que no fos contraatacar als *risorgimenti* estatals amb les seves *renaixences* o *rexurdimentos*, punts de partida de posteriors reivindicacions d'espais polítics autònoms. I així com Modesto Lafuente o José Zorrilla tenyien d'“espanyols” ambients o personatges del passat de molt dubtosa adscripció nacional en el seu moment, les elits barcelonines es van aplicar en la creació d'uns mites literaris o històrics que convencessin els lleidatans o tortosins, per exemple, que eren catalans i que la manera correcta de parlar la seva llengua era la que proposava Barcelona, centre urbà que abanderava un projecte polític que competia amb el de Madrid».¹²

12 ÁLVAREZ JUNCO (2015),
Op. cit., pp. 593-594.

Al segle XX, el conflicte social i territorial es tradueix en la Guerra Civil (1936-39), que acaba amb les forces socialistes i anarquistes (conflicte social), però també amb l'autonomia de Catalunya instaurada durant la II República (conflicte territorial). A Catalunya la Guerra Civil és especialment cruenta perquè

«es va produir una altra guerra civil entre nacionalistes catalans. [...] Entre el 1936 i el 1937 el govern d'ERC de Companys –en connivència amb els anarquistes de la FAI– va aplicar un règim de repressió brutal [...] contra els catalanistes conservadors. Després, els comunistes es van aplicar a fons contra els anarquistes [...] I, finalment, els franquistes amb el suport dels

catalanistes conservadors van reprimir amb summa ferocitat tots els que havien simpatitzat amb la II República».¹³

13 RAMON-PALENCIA (2018), *op. cit.*

El règim de Franco prohibeix l'ús públic, l'educació i els mitjans de comunicació en llengua catalana, en uns anys en què el progrés industrial a Catalunya atrau centenars de milers d'immigrants de diverses zones d'Espanya. Cal destacar que des de l'Alzamiento del 1936 fins al final de la dictadura, gran part de la cúpula episcopal catòlica es mostra clarament aliada al règim franquista, confirmant així una constant del pensament conservador: «el catolicisme serà una constant de conservadorisme espanyol, des de la seva fase prenacional fins a la seva fase nacional-catòlica».¹⁴ La Constitució del 1978 parla de la nació espanyola, tot i reconèixer l'existència i el dret a l'autonomia de «nacionalitats» (art. 2) i propugna com a valors fonamentals de l'estat, juntament amb la llibertat, la justícia i la igualtat, el «pluralisme polític» (art. 1). El model territorial és descentralitzat, però moltes competències es defineixen com a compartides pel govern central i pels governs autonòmics.

14 ÁLVAREZ JUNCO (2015), *Op. cit.*, p. 307.

A la pràctica, el Senat no funciona com una autèntica cambra territorial; les competències compartides (Llei de bases per al parlament espanyol i desenvolupament legislatiu per als parlaments autonòmics) generen conflictes que acaben sovint al Tribunal Constitucional.¹⁵ Un dels casos més significatius va ser la Llei Orgànica d'Harmonització del Procés Autonòmic (LOAPA), aprovada per les Corts el 30 de juny del 1982, poc més d'un any després del cop d'estat del febrer del 1981. La LOAPA tenia una clara intenció centralitzadora, ja que intentava supeditar els estatuts d'autonomia, textos amb caràcter constitucional, a una mera llei estatal. La llei va ser recorreguda al Tribunal Constitucional, que l'agost del 1983 va declarar inconstitucionals 14 dels 38 articles de la llei i va desactivar els seus efectes uniformadors.

15 AMAT, Jordi (2017), *La confabulació dels irresponsables*, Barcelona: Nous Quaderns Anagrama. pp. 12-14.

9

Des de l'inici existeixen, per tant, estratègies diferents, fins i tot, oposades, en matèria territorial. En paraules de Miguel Herrero de Miñón, co-redactor de la Constitució:

«Aquí les autonomies es consideraven en la seva gènesi autonomies polítiques. Després, les autonomies es van multiplicar per 17 als Pactes Autonòmics del 1981, que van ser un desastre, on van posar les seves pecadores mans els partits llavors majoritaris, UCD i PSOE. Multiplicar per 17 les autonomies és una forma enginyosa de conjurar els mals de tres... Així no s'arregla res».¹⁶

16 HERRERO DE MIÑÓN, Miguel (2017). *Entrevista a El Español per Pedro Cifuentes* (consultat 23/3/2018).

Durant els primers anys de la Constitució, Jordi Pujol governa la Generalitat (1980-2003) liderant Convergència i Unió (CiU). Pujol sembla ser molt conscient de les ambigüitats de la Constitució pel que fa a les competències compartides, i del delicat clima polític que podria portar a la recentralització de

l'estat en cas de la reforma del text del 1978. És per això que utilitza les necessitats de suport parlamentari a Madrid per obtenir transferències a la Generalitat i millorar el finançament autonòmic.¹⁷

Precisament, un altre focus de tensió política i territorial intermitent és el model de finançament autonòmic i les seves successives propostes de reforma. La Constitució estipula, d'una banda, que «les diferències entre els Estatuts de les diverses Comunitats Autònomes no podran implicar en cap cas privilegis econòmics o socials» (art. 138.2) i, de l'altra, que els governs subcentrals (municipis, províncies i Comunitats Autònomes) «gaudeixen d'autonomia per a la gestió dels interessos respectius» (art. 137). El sistema genera dos models radicalment diferents. D'una banda, el sistema foral, que s'aplica a Navarra i el País Basc, amb una contribució molt limitada a la solidaritat interterritorial. De l'altra, el sistema comú que s'aplica a la resta de les CCAA, altament redistributiu, en el qual el finançament autonòmic es determina en bona mesura a partir d'«una definició difusa de necessitat».¹⁸ Per disseny, i ateses les diferències regionals de renda a Espanya, el sistema genera saldos fiscals negatius a les comunitats de major renda, entre elles Catalunya.¹⁹ Per aquest motiu, des de l'inici plana la incertesa sobre la qüestió, metodològicament gens trivial, de fins a quin punt aquests saldos, o «balances», fiscals són raonables i sostenibles, més enllà del funcionament mecànic del sistema:

10

«L'acció del sector públic condueix inevitablement a transferències de renda interterritorials, com a conseqüència del fet que el patró distributiu dels ingressos i les despeses no és el mateix. Aquest fet no es produeix necessàriament com a resultat d'una acció intencionada respecte als territoris, sinó simplement per l'aplicació de principis tan aparentment raonables como distribuir la càrrega fiscal segons la capacitat econòmica, i les despeses, segons les necessitats de les persones [...] [una llarga tradició d'estudis] ens diuen que Catalunya té un dèficit fiscal amb pressupost equilibrat al voltant del 9 per 100 del PIB si s'utilitza el criteri del flux monetari, i del 7 per 100 del PIB si s'utilitza el criteri del benefici».²⁰

17 Cf. AMAT (2017), *Op. cit.* pp. 18-19.

18 ZUBIRI, Ignacio (2004). «La equidad en el sistema actual de financiación de las Comunidades Autónomas». *Papeles de Economía Española*, 99, p. 205.

19 GIMÉNEZ MONTERO, Antonio (2004). «Balanzas fiscales, equidad y nivelación: Personas y territorios». *Papeles de Economía Española*, 99, p. 12.

20 BOSCH, N. i ESPASA M. (2004). «Las balanzas fiscales de las comunidades autónomas con la Administración central: Un análisis empírico». *Papeles de Economía Española*, 99, pp. 137-138.

LA CRISI DE LA CONSTITUCIÓ DEL 1978

El 1996, a l'inici del primer govern de José Mª Aznar López, Espanya viu una doble conjuntura: des del punt de vista internacional, està immersa en la globalització, tot i que condicionada per la seva pertinença a la Unió Europea des del 1986; des del punt de vista interior, viu una gran tensió a causa del terrorisme d'ETA.

Sota el lideratge d'Aznar, es forja en el PP una idea «neoespanyolista»²¹ que es concreta, en l'àmbit internacional, en la separació d'Espanya del nucli francoalemany que vertebrava la UE i l'adhesió atlàntica al pacte de les Açores. En l'àmbit interior, el neoespanyolisme permet construir un front polític al nacionalisme democràtic basc i al terrorisme etarra. Aquest neoespanyolisme polític es concreta en el desplegament d'un projecte neocentralista en la part administrativa²² i neoliberal en la part econòmica. En síntesi, es tracta de:

«Una idea nacionalista que no gosava dir el seu nom. Una idea amb conseqüències internes i externes. Un canvi de 180 graus. De l'europeisme clàssic, acceptant la mirada matriarcal de França, a l'atlantisme, buscant el reconeixement britànic i nord-americà. Un canvi que tindria el seu correlat econòmic a través de la privatització d'empreses públiques i la conquesta del nou espai global».²³

Tot i amb això, les dues legislatures de José Mª Aznar són de naturalesa molt diferent i van quedar directament condicionades pels resultats electorals. A la primera, 1996-2000, el PP es troba en minoria (obté 156 dels 350 escons) i busca acords amb CiU (16), el PNB (5) i Coalició Canària (4). Les negociacions entre el PP i CiU i la resta de grups nacionalistes permeten la investidura de J. Mª Aznar, que es compromet, a canvi del suport, al traspàs de noves competències a les CCAA, a suprimir el servei militar obligatori i a augmentar el percentatge de l'IVA i l'IRPF transferit a les CCAA del 15 al 30%, entre altres qüestions, com el suport del PP a CiU al Parlament català.

A la segona legislatura de J. Mª Aznar, 2000-2004, el PP obté majoria absoluta (183 escons). Les diferències²⁴ partidistes pel que fa a la lluita contra ETA contribueixen a la progressiva solidificació d'un «front constitucionalista» que incorpora el PSOE –en principi, de tradició menys nacionalista– amb motiu de les eleccions al Parlament basc del 2001:

«El 28 d'abril d'aquell any [2001] Fernando Savater encaixava les mans dels candidats del PP i el PSOE al Kursaal de Sant Sebastià».²⁵

21 LOBO, Ramón (2018). «El independentismo no es una enfermedad, es una preferencia política». Entrevista a Ignacio Sánchez Cuenca Eldiario.es 10/02/2018.

22 NOGUEIRA LÓPEZ, Alba (2017). «El mito de la España casi federal». *Agenda Pública* (consultat 01/07/18)

23 AMAT (2017). *Op. cit.*, pp. 22-23.

24 El segrest i assassinat per part d'ETA de Miguel Ángel Blanco, regidor del PP a la localitat biscaïna d'Ermua, el juliol del 1997 va generar un moviment cívic i polític d'unitat en contra de la banda terrorista. No obstant això, aquest esperit d'unitat política no va durar. El 1998 el PNB va negociar en secret una treva amb ETA, fet que va motivar el trencament dels pactes polítics entre el PNB i el PP, inclòs el pacte a les Corts.

25 AMAT (2017). *Op. cit.*, p. 24.

Aquest front tindrà conseqüències per al País Basc, però també per a Catalunya:

«...la progressiva solidificació del bloc constitucionalista es traduiria en una implacable i sistemàtica revisió estigmatitzadora dels nacionalismes democràtics basc i català».²⁶

El 2003 arriba a la presidència de la Generalitat de Catalunya Pasqual Maragall, un socialista i federalista. Maragall promou una reforma de l'Estatut d'Autonomia amb la idea de frenar el neoespanyolisme del PP i recuperar un projecte catalanista-federalista, absent en els plantejaments de J. Pujol. Per aconseguir-ho compta amb la complicitat del nou govern socialista espanyol de J. L. Rodríguez Zapatero, que arriba al poder el 2004. La proposta reformista de Maragall impulsa l'obertura d'un debat sobre el model de finançament autonòmic que es proposa abordar qüestions gairebé inèdites com l'equiparació de resultats entre el finançament del règim comú i del règim foral.²⁷

El nou text, aprovat pel 90% del Parlament català,²⁸ és retallat en algunes de les seves competències per les dues cambres del Parlament espanyol que, finalment, l'aproven.²⁹

L'Estatut retallat és aprovat en referèndum el juny del 2006 pel poble català amb un 78,1% de vots afirmatius i una participació del 49% del cens.³⁰

Sembla, doncs, que el pacte constitucional entre Catalunya i Espanya s'ha renovat. No obstant això, el Partit Popular recorre el juliol del 2006 davant del Tribunal Constitucional 114 dels 223 articles de l'Estatut ja ratificat: amb l'agreujant que certs articles d'aquest Estatut són plenament vigents en autonomies governades pel Partit Popular. La sentència del Tribunal Constitucional del 2010, que dona parcialment³¹ la raó al Partit Popular, desencadena una forta reacció a Catalunya: més encara pel fet que alguns membres de l'esmentat Tribunal exerceixen un mandat prorrogat a causa de la falta d'acord entre PP i PSOE i per la recusació d'un magistrat, decidida per sis vots a cinc. Retrospectivament, un dels membres més destacats dels últims governs de la Generalitat, acadèmic de prestigi internacional, opinava l'any 2013:

«La Constitució va ser un text ple d'ambigüitats i compromisos que, en aquell moment, constituïen, precisament, la seva virtut. Sobre el que hi ha escrit en ella [...] i sobre el que no hi ha escrit es podia construir un espai que acomodés Catalunya, segurament amb moltes friccions, però sense grans traumes [...] Vull assenyalar que s'ha tractat més d'un problema de Tribunal Constitucional que de Constitució».³²

La manifestació de protesta contra la sentència del Tribunal Constitucional a Barcelona l'estiu del 2010 és massiva, amb més d'un milió de persones, i anima un moviment ciutadà a favor de la independència de Catalunya que

26 AMAT (2017). *Op. cit.*, p. 23.

27 Cf. SUREDA, Josep Lluís. «Constitución y reforma de la financiación autonómica», *El País*, 26/07/2004.

28 L'Estatut va ser aprovat pel Parlament de Catalunya el setembre del 2005 amb els vots favorables de CiU, PSC, ERC i ICV; 15 vots en contra i l'abstenció del PP.

29 A les Corts Generals la versió retallada de l'Estatut va ser aprovada el març del 2006 amb els vots del PSOE, CiU, PNB, IU-ICV, BNG i Coalició Canària; el vot en contra del PP, ERC i Eusko Alkartasuna; i l'abstenció de la Chunta Aragonesista i Nafarroa Bai.

30 En aquest referèndum, CiU, PSC i ICV van demanar el vot afirmatiu, mentre que ERC i PP van demanar el vot negatiu per raons diferents. Com a referència, la participació a les eleccions al Parlament de Catalunya es va situar en el 62% del cens el 2003 i en el 56% el 2006.

31 El Tribunal va declarar inconstitucionals 14 articles, subjectes a interpretació 27 més, i que no tenien efectivitat jurídica les referències al preàmbul a «nació» i «la realitat nacional de Catalunya».

32 MAS-COLELL, Andreu. *Discurso en Nueva Economía Fórum*. Fórum Europa. Madrid, 18 de novembre de 2013.

–amb antecedents en els últims governs de Jordi Pujol– serà liderat per dues organitzacions de la societat civil: Òmnium Cultural (OC) i l'Assemblea Nacional Catalana (ANC).

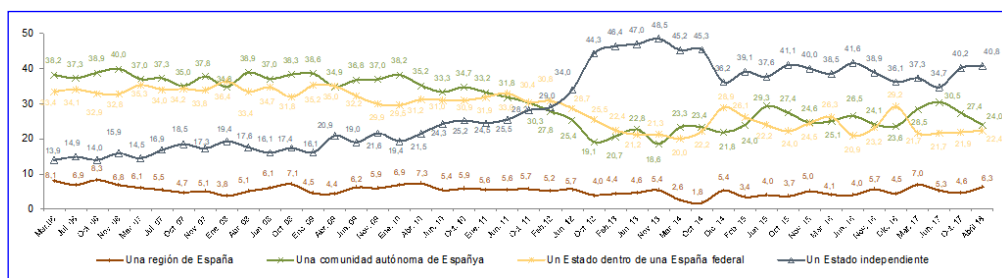
El desembre del 2010, després de set anys de governs tripartits (PSC, ERC i ICV-EUiA), CiU torna a la Generalitat amb Artur Mas de president.³³ El relleu al govern d'Espanya es produirà un any més tard, el desembre del 2011, quan Mariano Rajoy sigui investit president amb la majoria absoluta del PP. D'una banda, Mas s'acosta a ERC; de l'altra, proposa a Rajoy un pacte fiscal per a Catalunya (reducció del dèficit fiscal català, però contribució a la solidaritat interterritorial), proposta que és ràpidament rebutjada.

El moviment social i polític sobiranista avança en el seu camí de reclamació d'un referèndum d'autodeterminació. A partir del 2011, les tradicionals manifestacions catalanistes de cada 11 de setembre (la Diada Nacional de Catalunya) adquireixen progressivament un to més reivindicatiu, amb la participació activa d'OC i l'ANC. El moviment a favor del referèndum i del «dret a decidir» amplia la seva base de suport ciutadà i cristal·litza en la creació del Pacte Nacional pel Dret a Decidir, firmat el juny del 2013. És significatiu que 800 entitats d'un ampli espectre social s'adhereixin a l'esmentat pacte, entre elles: CCOO de Catalunya, UGT de Catalunya, USO, Intersindical CSC, Confederació d'Associacions de Veïns de Catalunya, PIMEC (patronal de PYMES catalana), FCVS (Federació Catalana del Voluntariat Social), Confederació de Cooperatives de Catalunya i Unió de Pagesos (sindicat d'agricultors). Aquest ampli moviment social de protesta s'oposa tant a la recentralització administrativa, al neoliberalisme econòmic com al neoespanyolisme més estrictament polític.

El suport a la independència, en lleu ascens des de principis del 2010, s'intensifica notablement a partir de mitjans del 2012 (gràfic 1).

33 CiU està en minoria (compta amb 62 dels 135 diputats) i el president Mas és investit en segona volta amb l'abstenció del PSC i el vot negatiu de la resta de forces parlamentàries (PP, ICV-EUiA, ERC, Cs, SI).

Gràfic 1. Suport a la independència a Catalunya

Font: CEO. Baròmetre d'opinió política. 1a onada 2018.

Des d'aquest moment l'agenda política a Catalunya queda cada cop més monopolitzada per la qüestió de la independència que, de manera gradual, es

va convertint en un tema central a Espanya, juntament amb la qüestió fonamental que ha determinat la vida econòmica, política i social des del 2008: la gestió de la crisi econòmica.

Pel que fa a la crisi, l'any 2012 Espanya es veu obligada a firmar un memoràndum d'entesa amb la Comissió Europea per a la recapitalització del sistema financer, i es converteix en l'economia més gran de la zona euro que rep ajuda financera directa i condicionada. Així com J. L. Rodríguez Zapatero es va resistir a parlar de «crisi» el 2008, M. Rajoy es resisteix a parlar de «rescat» el 2012, però la realitat és que precisament perquè el país va patir la primera amb gravetat, no hi va haver més remei que demanar el segon.

La crisi econòmica explica també en part l'escalada d'enfrontament entre el govern central i el govern català. La Unió Europea dona suport financer a Espanya a canvi de retallades en la despesa pública (justificades a partir de la molt discutible hipòtesi dels efectes expansius de l'«austeritat») i de «reformes estructurals», com ara la reforma laboral o la nova llei d'estabilitat pressupostària. Moltes d'aquestes mesures generen dificultats greus a la població, particularment als col·lectius més vulnerables. A més, la pressió que l'administració central rep de la UE per reduir el dèficit la transmet –a vegades, multiplicada– a les CCAA i ajuntaments.

14

Una altra de les raons per les quals el dret a decidir va eixamplant la seva base de suport és la creixent percepció en amplis sectors de la societat catalana que l'estat va limitant l'autogovern, en línia amb les dimensions neocentralista i neoliberal del projecte del PP a què hem fet al·lusió anteriorment. D'una banda, proliferen els recursos d'inconstitucionalitat interposats per part del Govern d'Espanya a les lleis aprovades pel Parlament català, algunes de les quals anaven destinades a resoldre problemes socials de primer ordre que s'han agreujat precisament per la crisi econòmica, com la pobresa energètica, l'existència de pisos buits, la igualtat efectiva entre homes i dones, la pobresa residencial i els desnonaments. D'altra banda, una bona part de les lleis aprovades a les Corts retallen competències autonòmiques tot basant-se en l'ambigüitat de la Constitució pel que fa a les competències compartides. Això explica que persones no explícitament nacionalistes donin suport al dret a decidir o a la independència.

Finalment, amb la societat (catalana i espanyola) instal·lada en la tessitura d'haver de fer sacrificis per tal d'evitar el col·lapse econòmic, comencen a sorgir múltiples casos de corrupció sistemàtica i prolongada en el temps. La majoria afecten dirigents de primera línia del PP, tant estatals como autonòmics. Jordi Pujol, el principal referent del catalanisme modern, reconeix el mes de juliol del 2014 que la seva família va ocultar patrimoni a l'exterior, i transcendeixen casos de corrupció vinculats a Convergència que aboquen el partit a la seva dissolució. Guanya pes la percepció que les elits dels diferents partits polítics, en certa connivència entre si i amb cercles de poder econòmic, han obrat con-

vençuts de la seva impunitat, i torna a la memòria la sensació de «règim corrupte» que es va viure als últims anys dels governs de Felipe González i que es tornarà a viure amb motiu de la moció de censura contra M. Rajoy el 2018 per corrupció. El mes de juny del 2014, el rei Joan Carles I, monarca des del 1975, abdica en el seu fill Felip VI, pel desgast de la seva reputació personal, però també vinculat a casos de corrupció en el seu entorn familiar.

Tot plegat porta amplis sectors de la societat catalana, així com agents socials diversos a tota Espanya, a considerar que les reformes profundes que Espanya necessita seran inviabilitats. Sectors cada cop més amplis es mostren escèptics amb la Transició i consideren que el model de pacte constitucional del 1978 pateix una crisi greu i difícilment reversible. Tal i com mostra el gràfic 1, una part important d'aquest corrent social connecta amb el moviment independentista. Els catalans partidaris de la independència augmenten de manera molt notable fins a arribar a ser, a finals del 2013, el 49% del cens a Catalunya i, des d'aleshores, no baixen del 35%.

En aquest sentit, un recompte significatiu dels suports a la independència s'obté de la consulta celebrada el 9 de novembre del 2014. Aquesta consulta és declarada inconstitucional però, malgrat tot, se celebra, amb la participació de 2,3 milions de votants que, en aclaparadora majoria, voten a favor de l'estat propi.³⁴ En qualsevol cas, 2,3 milions de catalans desafien el mateix Tribunal Constitucional que havia anul·lat una part significativa de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, prèviament aprovat per les Corts espanyoles i ratificat mitjançant referèndum legal i vàlid a Catalunya.

34 La papereta contenia dues preguntes, que calia respondre successivament: «1) Vol que Catalunya esdevingui un Estat? 2) En cas afirmatiu, vol que aquest Estat sigui independent?» El resultat va ser: : «Sí»-«Sí», 80%; «Sí»-«No», 10%; «No», blancs i nuls, 10%.

DE LA CRISI A L'ESCALADA DE DESAVINENCES

Aquest apartat relata els fets recents ocorreguts fins a la data d'entrega de l'article, el mes de juny del 2018.

El 2015 la coalició independentista Junts pel Sí (Convergència i ERC) guanya les eleccions catalanes (62 diputats). Però necessita els vots de la CUP (anticapitalistes independentistes, 10 diputats) per sumar majoria absoluta (mínim de 68 de 135 escons). Malgrat tot, l'electorat català està fortament dividit entre els favorables i els contraris a la independència. La CUP veta Artur Mas. El nou president, Carles Puigdemont, es compromet a celebrar un referèndum d'autodeterminació pactat en un termini de 18 mesos. En aquells moments, prop del 75% de la població de Catalunya està a favor de la celebració d'un referèndum sobre la independència de Catalunya.³⁵

Davant de la reiterada negativa del govern espanyol a pactar aquest referèndum, el govern català convoca la consulta per a l'1 d'octubre del 2017. En una sessió conflictiva i controvertida del Parlament català els dies 5 i 6 de setembre, els partits independentistes aproven en solitari la llei del referèndum i la llei de desconexió, que hauria de gestionar els primers mesos de la independència. Ambdues lleis són suspeses immediatament pel Tribunal Constitucional. Els dies 20 i 21 de setembre es produeixen incidents i protestes de ciutadans que s'oposen als registres que la Guàrdia Civil efectua en diverses conselleries de la Generalitat.

En dies previs al referèndum augmenta també la inestabilitat econòmica, amb la retirada de dipòsits bancaris de Catalunya i el trasllat de seus empresarials a altres comunitats.

El dia 1 d'octubre obren la majoria de col·legis electorals i la policia espanyola (que, sortint cap a Catalunya havia estat encoratjada per part de la població de certes zones d'Espanya amb el crit de «¡A por ellos!»³⁶) utilitza la força per mirar d'impedir que els ciutadans votin, generant unes imatges que fan la volta al món.

Després del referèndum, considerat no vinculant pels observadors internacionals, i sense garanties democràtiques pels seus detractors, s'obre un nou període de negociacions entre els presidents Puigdemont i Rajoy en què sembla que s'arribi a contemplar la possibilitat que Puigdemont convoqui eleccions. El 10 d'octubre, Puigdemont declara que assumeix «el mandat perquè Catalunya es converteixi en un estat independent en forma de república», però a continuació proposa que el Parlament suspengui els efectes de la declaració d'independència per tal «que en les properes setmanes emprenguem un diàleg sense el qual no és possible arribar a una solució acordada».³⁷

35 Segons el Centre d'Estudis d'Opinió (Baròmetre d'opinió política, març del 2017), a la pregunta de «Està a favor que es convoqui un referèndum sobre la independència de Catalunya?», el 50,3% dels enquestats respon: «Sí, tant si ho vol com si no ho vol el govern espanyol», i el 23,3% respon: «Sí, però només acordat amb el govern espanyol».

36 «Decenas de personas despiden a la Guardia Civil al grito de "¡A por ellos!" en Huelva». *El País*, 26/09/2017; (consultat 04/04/2018).

37 *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, XI legislatura, sessió 43, 10 d'octubre de 2017, p. 8.

El dia 16 d'octubre la jutgessa de l'Audiència Nacional Carmen Lamela dicta presó preventiva per a Jordi Cuixart (OC) i Jordi Sànchez (ANC), acusats de sedició per la seva participació en els fets del 20 i 21 de setembre. Finalment, el 27 d'octubre, el Parlament de Catalunya fa una declaració d'independència de Catalunya que posteriorment serà qualificada pels seus promotors de «simbòlica».

El president Rajoy reacciona amb l'aplicació de l'article 155 de la Constitució, cessa el Govern de la Generalitat, dissol el Parlament català i convoca eleccions autonòmiques per al 21 de desembre. El 30 d'octubre, Puigdemont viatja a Bèlgica i el 2 de novembre la jutgessa Lamela ordena l'ingrés a presó provisional d'Oriol Junqueras, vicepresident de la Generalitat, i de set consellers del govern cessat, atribuint-los els delictes de rebel·lió, sedició i malversació.

La decisió d'imposar presó preventiva als líders del procés independentista és molt controvertida. Amplis sectors socials de Catalunya i cercles jurídics, acadèmics i intel·lectuals espanyols han considerat que la decisió és clarament desproporcionada, genera tensió i impedeix avançar en la via de l'acord. La presó preventiva als dirigents independentistes és contestada en una carta de 100 advocats penalistes espanyols³⁸ i per Amnistia Internacional d'Europa; i la Conferència Episcopal catalana demana una «reflexió serena sobre aquest fet, amb l'objectiu d'afavorir el clima de diàleg que tant necessitem».³⁹

A les eleccions del 21 de desembre del 2017, el partit més votat és Ciutadans (36 diputats), seguit per Junts per Catalunya (coalició del president Puigdemont, que ha fet campanya per Skype des de Brussel·les, 34 diputats), ERC (32 diputats, amb el seu líder, Oriol Junqueras, en presó preventiva), PSC (17), Catalunya en Comú-Podem (8); CUP (4) i PP (4). Cal destacar que el vot antiindependentista és capitalitzat per Ciutadans,⁴⁰ en detriment del PP català. Dies abans, Soraya Sáenz de Santamaría havia reivindicat: «¿Quién ha hecho que hoy por hoy ERC, Junts per Catalunya y el resto de independentistas no tengan líderes porque están descabezados? Mariano Rajoy y el PP».⁴¹

Les negociacions per a la formació de govern a l'interior del bloc independentista són difícils per la situació dels seus líders (a presó, a Brussel·les o amb causes judicials pendents) i per les seves diferències. Queden successivament descartats Carles Puigdemont, Oriol Junqueras i Jordi Sànchez. El mes de març del 2018, quan sembla que les negociacions dins del bloc independentista per elegir a Jordi Turull president de la Generalitat arriben a bon terme, el magistrat del Tribunal Suprem Pablo Llarena crida a declarar un grup d'implicats – entre els quals, Jordi Turull. Els independentistes avancen la sessió d'investidura de Turull al 22 de març, un dia abans de la cita judicial, però no surt elegit per l'abstenció de la CUP, i ingressa també en presó preventiva el dia 23. Finalment, el 14 de maig, Quim Torra és investit President de la Generalitat amb els vots a favor de Junts per Catalunya i ERC, i l'abstenció de la CUP.

38 Cfr. «Un centenar de penalistas carga contra el proceso de Maza y Lamela contra los independentistas», *La Vanguardia*, 23/11/2017 (consultat 28/03/18).

39 Cfr. Nota dels bisbes de Catalunya, Conferència Episcopal Tarraconense (consultat 28/3/2018).

40 Cal comentar que Ciutadans és un partit que havia nascut a Catalunya per oposar-se a la immersió lingüística: un pacte educatiu que comptava amb un amplíssim suport polític (inclòs el del PP català durant molts anys) i que vol que no es segreguin els alumnes catalans en dues línies educatives (català i castellà) per aconseguir que tot adult escolaritzat a Catalunya pugui dominar totes dues llengües.

41 «Sáenz de Santamaría presume de haber “descabezado” a ERC y Junts per Catalunya», *La Vanguardia*, 16/12/2017 (consultat 23/4/2018).

El dia 25 de març, Puigdemont és detingut a Alemanya com a conseqüència de la reactivació de l'euroordre de detenció cursada pel jutge Llarena. El seu cas se suma al d'altres polítics que han marxat a països de la Unió Europea buscant un tracte judicial millor. Al tancament de l'article, es constata que les diverses jurisdiccions europees en general no han accedit a les peticions d'extradició de la justícia espanyola per les causes de sedició i rebel·lió.

La publicació de la sentència del cas Gürtel, un dels diversos casos que esquitxen el PP, provoca que el PSOE plantegi una moció de censura al govern de M. Rajoy. L'1 de juny del 2018, Pedro Sánchez, secretari general del PSOE, guanya la moció per 180 vots a favor (PSOE, Units Podem, ERC, PNB, Compromís, PDeCAT, Bildu i Nova Canàries), 169 en contra (PP, Ciutadans, Fòrum i UPN) i una abstenció (Coalició Canària). El suport dels independentistes catalans i els nacionalistes bascos a P. Sánchez planteja un nou escenari polític.

Dins de la comunitat jurídica espanyola s'alcen veus que han denunciat l'abús de la Constitució i que reclamen solucions negociades. Un grup de catedràtics de Dret Constitucional i Dret Administratiu de diferents universitats d'Espanya presenta el mes de novembre del 2017 una reforma de la Constitució.⁴² Com escriu Eliseo Aja, un dels signants:

«A la història d'Espanya existeix una maledicció: a diferència dels països europeus, cap Constitució no ha estat reformada; totes han acabat per un cop d'estat o amb una revolució. Ja comença a ser hora que aprenguem a reformar-la, conservant-ne els aspectes que funcionen bé i modificant-ne aquells que ho necessiten».⁴³

Però el clima polític espanyol durant la primera meitat del 2018 continua dificultant una solució d'aquest tipus. Guanya pes l'opinió que el que passa és la manifestació d'un fenomen més profund, una «fallada sistèmica de la democràcia espanyola»⁴⁴ i un empobriment en general de l'exercici de la política:

«A Espanya estem assistint amb passivitat o, fins i tot, amb entusiasme, a l'empetitiment de la política. La política és l'ordre de decidir qui volem ser, i en un context democràtic això és intrínsecament inestable i conflictiu. La democràcia no és la generació de consens, sinó la gestió de la dissensió a través de mitjans pacífics. [...] Quan el jutge els acusa [els polítics presos] de cometre accions que no passen als països del nostre entorn, oblida que en aquests països, com ara el Canadà o el Regne Unit, la llei permet referèndums separatistes. Mentre va existir ETA es va dir una vegada i una altra que sense matar tot era possible. Ara sabem que això és mentida; hi ha reivindicacions legítimes que no troben lloc a les nostres institucions».⁴⁵

42 Vegeu «Ideas para una reforma de la Constitución», (consultat 26/03/18).

43 Aja, Eliseo, «La urgencia de la reforma constitucional», (consultat 26/03/18). Vegeu, en aquest sentit, el manifest «Renovar el pacto constitucional» (06/06/2018). Aquest manifest va ser contestat per un altre, «Renovar el pacto constitucional: ¿con qué fin?» (14/06/2018).

44 SÁNCHEZ-CUENCA, Ignacio (2018). *La confusión nacional. La democracia española ante la crisis catalana*, Madrid: Catarata, p. 180.

45 MARTÍNEZ GARCÍA, José Saturnino. (2018) «Achi-cando la política y la democracia» (01/04/2018), (consultat 02/04/2018).

RELIGIÓ I NACIONALISME

L'Església catòlica ha estat significativa en la gènesi de l'Espanya moderna, tal i com hem indicat anteriorment. Durant el període democràtic, els pronunciaments de personalitats de l'Església i mitjans de comunicació catòlics en una direcció o en una altra han causat diverses reaccions.

D'una banda, els sectors unionistes fonamenten en textos del Magisteri la bondat moral de la unitat d'Espanya. A més, certs mitjans de comunicació controlats per la Conferència Episcopal Espanyola acumulen un historial d'anticatalanisme que ha aixecat queixes àmplies i repetides entre el clergat català.⁴⁶ Ara bé, la Conferència Episcopal Espanyola en la nota de la seva Comissió Permanent del 10 d'octubre del 2017 mostra una posició oficial més respectuosa amb la diversitat política: recorda la importància de salvaguardar «els béns comuns de segles» i evitar «decisiones i actuacions irreversibles» i, no obstant això, crida a protegir «els drets propis dels diferents pobles que formen l'Estat».⁴⁷

D'altra banda, els sectors catalanistes defensen la necessitat d'inculturització de l'Evangeli i de protecció de la llengua catalana. El mes de setembre del 2017, un manifest de 300 sacerdots (diocesans i religiosos) catalans demana l'acord entre els governs central i català per a la celebració d'un referèndum d'autodeterminació a Catalunya. L'esmentat manifest aixeca igualment queixes en sectors cristians no sobiranistes dins i fora de Catalunya.

Aquests fets històrics relatius a com l'Església espanyola ha viscut i participat en el conflicte ens porten a reflexionar sobre el paper de la religió dins de la societat. De fet, la relació entre religió i política és una constant en qualsevol país del món. Des d'un punt de vista sociològic, la religió ha estat considerada factor de cohesió social (E. Durkheim), factor de legitimació d'ordres polítics i econòmics (K. Marx) o factor de canvi social (M. Weber).⁴⁸

En el tema que ens ocupa cal ressaltar que: «Molts nacionalismes fan referència al sentiment de pertànyer a una comunitat nacional. En aquest sentit, es pot afirmar que el nacionalisme constitueix una espècie de religió “nacional” de l'estat modern».⁴⁹ Quan religió i nacionalisme s'instrumentalitzen mútuament tendeix a produir-se una actitud de tancament que ens allunya de les actituds de reconeixement profund.

Tot i així, considerem que l'experiència cristiana pot oferir intuïcions que afavoreixin aquest reconeixement. En primer lloc, el cristianisme convida a aixecar la guàrdia davant d'intents de manipulació de la religió per part del poder polític: «El que és del Cèsar doneu-ho al Cèsar, i el que és de Déu, a Déu» (Mc 12, 17). En altres paraules, som convidats a «la dessacralització de la uni-

46 Vegeu la nota conjunta dels bisbes catalans de l'octubre del 2013 sobre 13TV, i la carta de 26 sacerdots de l'arxidiòcesi de Tarragona del 30 d'agost del 2017 arran dels comentaris de tertulians que «danyen la convivència i embruten la imatge de l'Església Catòlica», «dañan la convivencia y ensucian la imagen de la Iglesia Católica», (consultat 28/3/2018).

47 Conferencia Episcopal Española, *Declaración de la Comisión Permanente ante la situación en Cataluña*, (consultat 27/3/2018). Per observar l'evolució en la posició de la CEE, Cf. MARTÍNEZ GORDO, Jesús (2017), «La desacralización de la unidad y de la independencia», (consultat 01/07/18).

48 Cf. GIDDENS, Anthony (1998). *Sociología*. Madrid: Alianza Editorial, 3a edició, pp.558-564.

49 CAMINAL, M. (2006). «El Nacionalismo», en: CAMINAL BADIA, Miquel (ed.). *Manual de ciencia política*, Madrid: Tecnos, pp. 176-177.

tat [d'Espanya] i de la independència [de Catalunya]». ⁵⁰ Aquesta temptació de barrejar religió i política no té lloc només en el cristianisme, sinó en múltiples tradicions religioses. Per això ens sembla particularment lúcida l'afirmació de Shashi Tharoor: «I am a Hindu, and I am a nationalist, but I am not a Hindu nationalist». ⁵¹

En segon lloc, el Concili Vaticà II convidava, avançant-se així als temps, al reconeixement profund entre cultures i societats:

«Què s'ha de fer perquè la intensificació de les relacions entre les cultures, que hauria de dur a un diàleg autèntic i fructífer entre els diferents grups i nacions, no pertorbi la vida de les comunitats, no malbarati la saviesa dels avantpassats ni posi en perill el geni propi dels pobles?» ⁵²

I, finalment, el papa Francesc crida els cristians a un compromís civil i polític a favor del bé comú com a forma de fer efectiu el precepte de l'amor:

«L'amor, ple de petits gestos d'atenció mútua, és també civil i polític, i es manifesta en totes les accions que procuren construir un món millor. L'amor a la societat i el compromís pel bé comú són una forma excel·lent de la caritat, que no només afecta les relacions entre els individus, sinó les macro-relacions, com les relacions socials, econòmiques i polítiques». ⁵³

Des d'aquests principis, en el pròxim apartat identifiquem els principals obstacles a un reconeixement profund entre Catalunya i Espanya.

⁵⁰ Cf. MARTÍNEZ GORDO (2017). *Op. cit.*

⁵¹ THAROOR, Shashi (2018). «Why I Am a Hindu-fundamentalism and the reshaping of Hinduism», *Financial Times*, 19/6/2018 (consultado 01/07/18).

⁵² *Gaudium et Spes* 56.

⁵³ *Laudato si'* 231.

OBSTACLES PER A UN REONEIXEMENT PROFUND

Per tal de contribuir al restabliment d'un reconeixement autèntic entre Espanya i Catalunya considerem com a qüestió prèvia extraure les lliçons principals del que ha succeït fins al moment per, en llenguatge col·loquial, «deixar de cavar».⁵⁴ Presentem aquestes lliçons com a reflexions sobre tres objectius o preferències polítiques legítimes però que, en la nostra opinió, no poden crear les condicions per a un reconeixement profund.

En primer lloc, sembla que alguns persisteixen en l'objectiu de vèncer l'independentisme mitjançant l'estat de dret i sense negociació política. En aquesta visió, la causa de la situació seria l'hiperdesenvolupament de l'estat de les autonomies, prejutjat com un tipus d'organització extraordinàriament ineficient, que hauria generat i consolidat elits regionals. A Catalunya, aquestes elits s'haurien servit d'una història manipulada, l'especificitat lingüística i uns mitjans de comunicació submisos per tal d'inflamar el sentiment nacionalista amb l'objectiu de guanyar poder. En aquest diagnòstic, la tensió ha estat fabricada des de dalt i s'ha portat cap avall. Segons aquesta lògica, davant del desafiament identitari català i la il·legalitat que comporta, s'ha de defensar l'estat de dret per preservar la democràcia, la llibertat i la igualtat de tots els espanyols. En vista dels excessos del que ha passat a Catalunya, la solució ha de tenir un calibre comparable i passa per: decapitar políticament les autonomies, «reespanyolitzar» Espanya en tots els àmbits, especialment l'educatiu i cultural, i adoptar un model administratiu i econòmic centralitzat com, per exemple, el francès. En aquesta interpretació dels fets no es contempla cap negociació política per part de l'estat amb els independentistes, i l'adopció de l'estratègia únicament es basa en l'actuació del sistema judicial.

Ens sembla contradictori pretendre eradicar un nacionalisme en nom d'un altre nacionalisme mitjançant una estratègia nacionalista.⁵⁵ En el passat s'ha intentat, no ha donat mai resultat, alimenta la reacció contrària i només contribueix a generar una escalada de «confusió»⁵⁶ de nacionalismes, que és l'antítesi d'un procés de reconeixement profund. D'altra banda, aquesta manera d'actuar tendeix a infravalorar els danys a la reputació internacional que Espanya ha patit com a conseqüència de la gestió de la crisi i de la negativa a obrir vies de diàleg, com li reclamen la pràctica totalitat d'observadors internacionals. Tampoc està clar que els estats centralitzats siguin més eficients, i existeixen abundants casos de països federals que són exemple de bon govern (Alemanya

54 Aquesta secció es basa en SIMÓN, Pablo (2018). «El *procés y dejar de cavar*». (consultat 28/03/18); CASTIÑEIRA, A.; LOZANO, J.M. (2018). «Un país, tres etapes. I ara què?» *El Punt Avui*, 1/3/2018 i SÁNCHEZ-CUENCA (2018). *Op cit.*

55 En aquest sentit, la sociologia defineix com «fal·làcia naturalista» la presumpció que una idea és natural quan en realitat es tracta d'una construcció social. «A tot el món, les persones tendeixen a considerar la seva pròpia forma de vida com l'apropiada i "natural", i a rebutjar els estils de vida d'aquells qui es comporten de manera diferent. Però la perspectiva sociològica ens anima a pensar críticament pel que fa als punts forts i febles que tenen tots els estils de vida (inclòs el nostre)». MACIONIS, J. J. y PLUMMER, K. (2007). *Sociologia* Madrid: Pearson-Prentice Hall, 3ª Edició, p. 9.

56 SÁNCHEZ-CUENCA (2018). *Op cit.*

i els Estats Units, entre d'altres). Finalment, l'opció de renunciar a un pilotatge polític del procés i de transferir les decisions als jutges pot dificultar una sortida política al procés.

En segon lloc, amplis sectors del moviment sobiranista-independentista sembla que hagin actuat, sobretot en els últims temps, d'acord amb un triple lema, segons P. Simón:⁵⁷ «Només depèn de nosaltres», «tenim pressa» i «ho volem tot». No tots els corrents sobiranistes comparteixen aquest programa maximalista. Per a alguns, l'objectiu és constituir una república independent reconeguda internacionalment; per a altres, el procés constitueix la fase d'acumulació de forces amb vista a millorar el resultat d'una renegociació del marc autonòmic i constitucional; en altres casos, es tracta de defensar el «dret a decidir» de Catalunya i el seu autogovern davant del neocentralisme en àmbits tan sensibles com l'educació, les polítiques socials o el finançament. Amb independència de les motivacions, la conjunció de diversos factors hauria portat gradualment les diferents sensibilitats sobiranistes a coincidir tàcticament al voltant d'aquests principis i a actuar en bloc. Podem citar, entre d'altres, els següents factors aglutinadors: la postura de l'estat, tancada a qualsevol negociació política, percebuda com creixentment repressora i que va generant «víctimes» a mesura que el procés avança;⁵⁸ la competència electoral en el camp sobiranista, principalment entre ERC i CDC-PDCAT, influïda alhora per l'estratègia de la CUP; la influència que exerceixen OC i l'ANC.

Opinem que perseguir aquest programa de màxims és un problema quan el suport a la independència de Catalunya no és majoritari. Mentre que al voltant del 75-80% dels catalans diuen estar a favor del dret a decidir, la preferència explícita per la independència cauria a prop de la meitat. En aquestes circumstàncies, el moviment sobiranista probablement hagi de modificar el seu relat si es proposa aconseguir un reconeixement profund de tots els ciutadans de Catalunya. En aquest procés de revisió s'haurien de considerar almenys tres elements: la pèrdua objectiva d'autogovern com a conseqüència de l'estratègia seguida; un major reconeixement de la societat catalana no independentista; i un major reconeixement dels matisos dins del propi moviment sobiranista. De fet, de la mateixa manera que la negativa a negociar del govern central justifica l'agenda maximalista, si en algun moment l'estat llancés una oferta atractiva a sectors amplis de la societat catalana, és possible que afloressin les diferències entre sobiranistes i es conformés una nova majoria transversal a favor de la moderació.

Finalment, en tercer lloc, sembla que alguns tenen l'objectiu de solucionar el problema exclusivament des d'una pretesa equidistància respecte a les posicions enfrontades. És característica d'aquesta posició postular el respecte escrupolós a la llei i les crides constants a un «diàleg» en termes abstractes. Dins d'aquest grup, alguns corrents insinuen la seva superioritat moral pel fet

57 SIMÓN (2018). *Op. cit.*

58 En aquest sentit, deixem constància aquí de les contínues mostres de solidaritat que una part de la societat catalana té amb els que considera «presos polítics» o «exiliats».

de situar-se per sobre dels nacionalismes, tant el català com l'espanyol. Aquesta creença estaria reforçada per una doble constatació: no han incorregut en les il·legalitats de l'independentisme i no abracen el nacionalisme espanyol exclouent.

Davant d'aquesta visió, en primer lloc, coincidim en el fet que el diàleg és l'únic camí. Però aquest diàleg, si és autèntic, necessàriament serà entre les dues posicions, majoritàries, actualment enfrontades. Per això creiem que el millor servei per resoldre el conflicte és actuar perquè totes dues posicions es reconeixin, s'aproximin i negociïn. El punt feble d'aquesta postura és que no ofereix alternatives viables a una situació en què, precisament, es nega la possibilitat de ni tan sols encetar un diàleg i negociació reals. En segon lloc, la seva suposada superioritat moral queda rebaixada pel fet que, com les altres dues posicions, aquest discurs defensa els seus propis interessos, polítics i econòmics.

Aquestes tres estratègies manifesten l'existència d'uns prejudicis previs que es projecten sobre l'àmbit religiós, psicològic, ètnic i cultural, i polític i legal. A continuació identifiquem aquests prejudicis basant-nos en quatre imaginaris que plasmen un reconeixement degradat o desigual:

- a) *L'ortodox davant de l'heretge*. Tal i com hem assenyalat en l'apartat 5, el llenguatge religiós i el llenguatge nacionalista tenen punts en comú. Per això la qüestió es pot arribar a formular com un conflicte entre ortodoxos i heretges. Aquest imaginari entronca amb la història de l'Espanya moderna: tant des de la perspectiva de la religió catòlica, com des de la de formes laiques d'ortodòxia i heretgia en un context secularitzat. Detectem símptomes d'aquest imaginari en l'escassa autocrítica i reconeixement de culpa per part de cadascuna de les posicions, i en la insistència en el «penediment» de qui pensa de manera diferent.
- b) *El psicoanalista davant del seu pacient*. Des d'algunes posicions unionistes s'ha afirmat que els independentistes estan «malalts». S'han llançat desqualificacions anàlogues des d'algunes instàncies del sobiranisme: els espanyols estan «malalts d'odi» cap a allò que és català. Ignacio Sánchez Cuenca respon: «L'independentisme no és una malaltia, és una preferència política»⁵⁹ i el mateix es pot afirmar del nacionalisme espanyol. Aquesta mena d'imaginari està documentat en la literatura sociològica, que constata l'ús de la malaltia com a etiquetatge de conductes socialment desviades.⁶⁰
- c) *L'il·lustrat davant de l'ètnic*. Certes posicions il·lustrades consideren les identitats ètnico-culturals com estadis pre-racionals en el progrés de la consciència humana. Promouen una concepció abstracta del ciutadà (demòcrata, igualitarista i més enllà de qualsevol bandera) i obliden que la cultura, juntament amb la posició social i el gènere, defineixen la seva identitat. Símptomes d'aquest imaginari són les desqualificacions cap al sobiranisme d'ètnic i, per l'altre costat, una pretesa superioritat cívica del moviment

59 «L'independentisme no és una malaltia, és una preferència política [...] No ha estat un cop d'Estat la crisi constitucional catalana [tesi d'Albert Rivera i d'alguns polítics del PP] ni Espanya és un sistema autoritari [tesi d'alguns independentistes], hi ha un dèficit democràtic en totes dues parts. [...] No hem estat capaços de proporcionar una lectura oberta de la Constitució que permeti un exercici de la democràcia més inclusiu. Aquest és el drama de la democràcia espanyola». Ignacio Sánchez Cuenca en LOBO (2018). *Op. cit.*

60 «L'oposició extrema als costums de la nostra societat particular, que és totalment refinada en els seus instruments de control, pot comportar una conseqüència més: que se'ns defineixi, de comú acord, com a "malalts"». BERGER, P. (2002). *Introducció a la sociologia*. Mèxic: Limusa, p. 108.

sobiranista (pacífic i democràtic) respecte la «mentalitat antidemocràtica» espanyola.⁶¹

- d) *El demòcrata davant del colpista*. Davant de la dificultat de les dues parts d'enarborar inequívocament la causa de la democràcia al seu favor, la disputa es desplaça ràpidament cap al terreny jurídic. Aquí, a priori, l'estat compta amb l'avantatge de defensar l'*statu quo* legal davant dels intents de desobediència civil independentista. No obstant això, tota llei, inclosa la Constitució, té essencialment un valor instrumental i serveix a la seva comunitat en la mesura que és acceptada per ella. És a dir, com han apuntat diversos juristes, la solució no es trobarà *contra* la llei, però tampoc *només* i necessàriament en *aquesta* llei.⁶²

61 En relació amb aquesta tensió, Taylor defineix el conflicte entre dos estils de política que comparteixen l'exigència d'igualtat de respecte: «Per a l'un, el principi de respecte igualitari exigeix que tractem les persones en una forma cega a la diferència... Per a l'altre, hem de reconèixer i encara fomentar la particularitat. El retret que el primer fa al segon és, justament, que viola el principi de no discriminació. El retret que el segon fa al primer és que nega la identitat quan limita les persones per introduir-les en un motlle homogeni que no els pertany, que no és seu. Això ja seria prou dolent en si, si el motlle fos neutral: si no fos el motlle de ningú en particular. Però en general la queixa va més enllà, ja que exposa que en aquest conjunt de principis cecs a la diferència –suposadament neutral– de la política de la dignitat igualitària és, en realitat, el reflex d'una cultura hegemònica». TAYLOR (1993). *Op cit.*, p. 67.

62 Cfr. el manifest de la plataforma «Portes obertes del catalanisme», (consultat 27/03/18).

CONCLUSIÓ

A partir de la nostra anàlisi del cas català i de les dinàmiques de reconeixement degenerat mutu que s'han produït entre ambdues parts, assenyalarem a continuació tres principis que poden enriquir la idea de reconeixement. Més enllà de recomanar la seva aplicació al cas que ens ocupa, considerem que aquests principis poden ser rellevants per reconduir altres conflictes socials en què identitat i redistribució siguin qüestions connectades.

- a) *Reconeixement simètric*. El reconeixement en l'esfera pública exigeix diàleg i negociació. La condició de possibilitat d'aquesta segona dimensió és una certa simetria en recursos i capacitats per defensar la pròpia posició. Però, en aquest cas, el poder i els instruments a disposició de l'estat són superiors als del moviment sobiranista. I on falta la simetria de poder, la part més poderosa ha d'exercir la seva responsabilitat.⁶³ En aquesta mateixa línia, el fet que Espanya tingui un estat fa menys probable que l'interlocutor espanyol reconegui el caràcter de construcció social de la idea d'Espanya, cosa que el pot situar en una posició acrítica i de superioritat.⁶⁴
- b) *Reconeixement de la pluralitat*. El reconeixement profund entre les parts ha de respectar la pluralitat interna en cada part i els drets cívics dels seus individus. Certs sectors del sobiranisme, ignorant la pluralitat de sentiments identitaris a Catalunya, han fet un reconeixement defectuós de la realitat. Per l'altra part, considerem que l'estat s'ha comportat de manera negligent a l'hora de «fomentar el bé comú del país, no només segons les orientacions de la majoria, sinó en la perspectiva del bé efectiu de tots els membres de la comunitat civil, incloses les minories».⁶⁵
- c) *Reconeixement integral*. Com assenyalàvem en la introducció, en els conflictes socials contemporanis les dues dimensions, redistributiva i de reconeixement, estan sovint entrelaçades. En aquest sentit proposem interpretar el suport al moviment sobiranista com una de les concrecions d'una protesta multidimensional i més àmplia contra el govern central i la «fallada sistèmica de la democràcia espanyola». Per això considerem que aquest moviment constitueix un toc d'atenció i solidaritat a tots els sectors de la societat espanyola que promouen una agenda econòmicament redistributiva i políticament plural i respectuosa amb els drets civils.⁶⁶

63 «La capacitat demostrada de manipulació de l'opinió pública que posseeix el nacionalisme d'estat [...] mostra la urgència d'avançar en la instauració d'un dret internacional que limiti l'acció (nacionalista) dels Estats i obligui al respecte dels drets humans i de les minories nacionals». CAMINAL (2006). *Op. cit.* p. 175.

64 Vegeu pel que fa a aquest tema el concepte de «nacionalisme banal»: a BILLIG, M. (1995). *Banal Nationalism*, London: Sage Publications.

65 *Compendio de Doctrina Social de la Iglesia*, n.169.

66 Cf. TORRES y MATEOS (2014). *Op. cit.*

Acabem fent nostre el desig de Giacomo Costa SJ, citat al començament:

«Espanya i Catalunya porten segles en conflicte per la qüestió de l'articu-

lació de la identitat. [...] En aquesta història, amb llums i ombres i en les identitats que en el seu transcurs s'han anat forjant, Espanya i Catalunya poden redissenyar els instruments per travessar el conflicte que avui les separa –l'una de l'altra, i cadascuna en el seu interior– per transformar-lo en el primer estadi d'un nou procés. El seu èxit serà una lliçó de gran importància per a moltes altres societats i institucions, especialment la Unió Europea».⁶⁷

⁶⁷ COSTA (2017). Op. cit., p. 716.

BIBLIOGRAFIA

En català

AMAT, Jordi (2017), *La confabulació dels irresponsables*, Barcelona: Nous Quaderns Anagrama.

CASASSAS, Jordi, TERMES, Josep (2016), *El futur del catalanisme*, Barcelona: Proa editorial.

UCELAY-DA CAL, Enric, GARCÍA-PLANAS, Plàcid (2017), *Tumulto. Meditacions sobre l'octubre català*, Barcelona: Editorial Gregal.

VIDAL-FOLCH, Xavier (2013), *Catalunya independent?*, Madrid: Libros de la Catarata / Fundación Alternativas.

En castellà

BEL, Germà (2013), *Anatomia de un desencuentro. La Cataluña que es y la España que pudo ser*, Barcelona: Destino.

CAMACHO LÓPEZ DE SAGREDO, Ignacio (2017), *Cataluña, la herida de España. Mitos y claves de la revolución independentista*, Córdoba: Almuzara.

MARTÍNEZ, Guillem (2016), *La gran ilusión. Mito y realidad del proceso indepe*, Barcelona: Debate.

MUÑOZ, Jordi, GUINJOAN, Marc (2015), «Procesando el “procés”: sobre la ola independentista catalana», dossier monographique, *Tiempo devorado. Revista de Historia Actual*, 3 / 2015.

ROMERO DE TEJADA, Ricardo (2017), *¿Por qué hemos llegado hasta aquí? Geopolítica y política de la cuestión catalana*, Barcelona: Núvol.

SAVATER, Fernando (2017), *Contra el separatismo*, Barcelona: Ariel.

I. SÁNCHEZ-CUENCA, Ignacio (2018), *La confusión nacional*, Madrid: Catarata.

En anglès

CUADRAS MORATÓ, Xavier (ed. 2016). *Catalonia : A New Independent State in Europe? A Debate on Secession within the European Union*, London: Routledge.

MINDER, Raphael (2017), *The Struggle for Catalonia: Rebel Politics in Spain*, London: C Hurst & Co Publishers Ltd.

Per al tractament del tema en publicacions d'inspiració cristiana

TORRES, Santi, MATEOS, Oscar (2014), «No todo es nacionalismo lo que “reluce”»: Una aproximación a la dimensión social del proceso soberanista en Cataluña», *Razón y Fe*, nº 1389-1390.

ÁLVAREZ VÉLEZ, Mª Isabel (2014), «La crisis del estado autonómico: el problema de Cataluña», *Razón y Fe*, 270, nº 1394.

FORCADES, Teresa, VELASCO, Demetrio (2014). «Diálogo epistolar sobre nacionalismos: ¿hay un nacionalismo bueno y otro malo?», *Iglesia Viva*, nº 259.

GONZÁLEZ FAUS, José I., BOTEY, Jaume, JAUMÀ, Josep M^a (2014). «Tras el 9 de noviembre: Igualdad ciudadana e identidad nacional en el debate catalán». *Iglesia Viva*, nº 260.

col·lecció virtual

1. **Mons. Romero, un defensor profètic dels Drets Humans.** Xavier Alegre
2. **Treinta años de reformas laborales en España.*** Joan Coscubiela i Eduardo Rojo
3. **Al qui té, li donaran encara més; al qui no té, li prendran tot.** José Eizaguirre
4. **Injustícia i ineficàcia. Una anàlisi crítica de la reforma laboral 2012.** Julia López
5. **Les finances al servei del bé comú i de la pau.** Mario Toso
6. **Un salari que respongui a la dignitat humana i al bé comú.** Jesús Renau
7. **Deu barques varades a la platja.** Josep Lluís Iriberrí
8. **Reflexions sobre “espiritualitat del treball” en temps de precarietat.** Darío Mollá Llácer
9. **Immigració i noves cruïlles.** Alberto Ares
10. **Què ens hi juguem?** Diversos Autors
11. **Romeros d'Amèrica.** José I. González Faus
12. **Recés a la ciutat.** Pepa Torres Pérez
13. **Vides lliurades: Teresa de Jesús Ramírez i Dorothy Stang.** Clara María Temporelli
14. **Economistes profetes.** José I. González Faus
15. **Catalunya i Espanya: entre el reconeixement i la negociació.** Josep F. Mària Serrano i Ramon Xifré

* Títols editats només en castellà

La col·lecció virtual és el recull de materials publicats exclusivament al web. Aquí hi trobareu quaderns que per la seva extensió o pel seu format i estil diferents no hem editat en paper, però que tenen el mateix rigor, sentit i missió que els nostres Quaderns CJ. Desitgem que circulin per la xarxa, i per això comptem amb vosaltres.

Trobareu tots els quaderns d'aquesta col·lecció a: www.cristianismeijusticia.net/virtual